

АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)*

Александар Васић¹

Музиколошки институт САНУ, Београд, Србија

Примљено: 15. септембар 2019.

Прихваћено: 1. новембар 2019.

Оригинални научни чланак

АПСТРАКТ

Студија је посвећена критичарском раду Павла Стефановића (1901–1985) у *Музичком гласнику* (1938–1940). У том часопису Стефановић је објавио осамнаест чланака, на преко стотину страница. Он је пратио београдски музички живот – оперске и балетске представе и концерте, наступања домаћих уметника и инострана гостовања. Студија анализира Стефановићев поступак и као карактеристичну црту уочава његов ангажман. Антифашистички и левичарски опредељен, он је реаговао на негативне идеолошке и друштвене појаве које су се испољиле у музици и музичком животу. С друге стране, јасно је изразио свој естетски хедонизам у сусрету с музичким делима и интерпретацијама. Те две компоненте његове личности и његове музикографије живеле су напореда и међусобно се нису угрожавале. У текстовима објављеним у *Музичком гласнику* није дошло до ескалације у правцу како методолошког детерминизма, тако ни ларпурлартизма.

Кључне речи: Павле Стефановић, *Музички гласник* (1928–1941), српска музичка критика XX века, српска музичка периодика XX века, ангажман у музичкој критици, антифашизам

Свеукупни, убрзани и снажни развој српске музичке културе у међуратном раздобљу обухватио је и музичку периодику. До Првог светског рата покренута

* Ова студија представља резултат рада на пројекту Музиколошког института САНУ, *Идентификација српске музике од локалних до глобалних оквира: традиције, промене, изазови* (ОИ 177004). Пројекат финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

су четири музичка часописа, а после 1918. године чак седам. То су: *Музички гласник* (1922), *Музика* (1928–1929), *Гласник Музичкој друштва „Станковић”* (1928–1934, 1938–1941; јануара 1931. преименован у *Музички гласник*), *Звук* (1932–1936), *Весник Јужнословенској њевачкој савеза* (1935–1936, 1938), *Славенска музика* (1939–1941) и *Ревија музике* (1940). Међу тим часописима *Гласник Музичкој друштва „Станковић” / Музички гласник* заузима посебно место. Наиме, он је од свих међуратних гласила излазио најдуже – безмало једанаест година, и објавио 718 чланака на око 2.400 страница. То је најобимнија појединачна продукција у оквирима домаће музичке периодике посматраног доба. По разноврсности и квалитету прилога он заједно с *Музиком* и *Звуком* представља врхунце међуратне музичке периодике.

Гласник Музичкој друштва „Станковић” почео је да излази априла 1928. године. Први уредник није био музичар по струци већ љубитељ музике – Милан П. Богдановић, пензионисани потпуковник и члан Друштва „Станковић”. Часопис је покренут и потом излазио као месечник.

Гласникова физиономија је претрпела значајне промене, она није била фиксирана на самом почетку. Наиме, часопис је имао да прође кроз видну еволуцију када је реч о аспирацијама и концепцији. Пођимо од почетка.

У првом броју је објављен програмски текст Душана Путника, председника Музичког друштва „Станковић”. Он је подсетио на чињеницу да Друштво „Станковић” има три одсека – школу, хор и оркестар, и да ти одсеци функционишу независно један од другог. *Гласников* циљ требало је да буде повезивање наведених одсека, и то кроз информисање о њиховом раду. Такође, *Гласник* је имао да ради и на пропагирању и остваривању циљева Друштва „Станковић”. А ваљало је и окупити и увећати број сарадника Друштва.

У складу с прокламованим циљевима и концепцији, *Гласник* је испрва вођен као унутрашњи, непретенциозни информатор Музичког друштва „Станковић”. Пратио се рад Хора, Оркестра, Музичке школе и Библиотеке. Тада наилазимо на пописе наставника у Музичкој школи „Станковић”, као и на извештаје о поселима и другим догађајима у Друштву. У том првом периоду било је и дистинктивнијих текстова – критичких приказа значајних музичких премијера у Београду, а писано је и о Корнелију Станковићу, проблемима музичке педагогије и савремене музике и др. Ипак, доминирало је базично информисање: у првом плану било је праћење рада Друштва, а за његове чланове. Таква концепција се одржала годину и по дана.

Већ у октобру 1929. наилази се на видну промену. Од тога времена *Гласник* задобија другачији а трајан профил. Сада се на иницијалном месту објављују проблемски текстови и есеји, на бројне, разноврсне теме. Општа историја музике, филозофија и естетика музике, историографски прилози о српској музици, чланци из хрватске, словеначке, бугарске музике, црквена и авангардна музика, питања релација музике и друштва, музике и филма, проблем националног музичког израза, портрети савремених домаћих композитора, педагошке теме, све је то обрађивано на страницама *Музичкој гласника*. У највеће куриозитете долазе текстови о музичкој култури код нас и онда мало познатих земаља

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

(Сједињене Америчке Државе, Албанија). Часопис је имао и рубрике за музичке вести и критичке осврте на музичке догађаје. Праћење рада Музичког друштва „Станковић” није напуштено, али сада је остваривано у издвојеној и сажетијој рубрици. Значајан је податак да је новембра 1929. *Гласник* постао официјелно гласило Јужнословенског певачког савеза. Стога је делатност Савеза праћена редовно и подробно, у оквиру посебне рубрике. Треба имати у виду да Јужнословенски певачки савез све до 1935, све до покретања *Весника ЈПС*, није имао своје публикације.

Остварена промена у концепцији ускоро ће бити формализована променом имена часописа: број за јануар 1931. изаћи ће под називом *Музички гласник*, и тај назив ће остати до краја постојања ове ревије. Од тога времена, па до првог престанка излажења у децембру 1934, часопис је уређивао одбор у којем су били: Милан П. Богдановић, Петар Бингулац, Рикард Шварц, Михаило Вукдраговић, Вацлав Ведрал, Бранко М. Драгутиновић и Милан Бајшански. Поред уредника, сарадници у првој *Гласничковој* серији били су значајни и најзначајнији музичари онога доба: Коста П. Манојловић, Бранко М. Драгутиновић, Милка Ђаја, Антун Добронић, Божидар Широла, Драгутин Чолић, Стана Рибникар, Миленко Живковић, Зинаида Грицкат, Ерих Самлаић.

Прекид у излажењу трајао је четири године. *Гласник* је обновљен у јануару 1938. и наставио је да излази све до фебруара 1941. Избијање Другог светског врата заувек ће прекинути егзистенцију овог часописа. Ново уредништво сачињавали су Стана Ђурић-Клајн, Вацлав Ведрал и Миленко Живковић. Ова чињеница је важна. Наиме, године 1936. престао је да излази *Звук*, а његова уредница била је Стана Рибникар (= Ђурић-Клајн). С обзиром на концепцију, личности сарадника и идеолошку оријентацију, нова серија *Музичког гласника* препознаје се као наставак *Звука*. Као што је то било у *Звуку*, и у новоме низу *Музичког гласника* акценат је стављен на савремену музику, музичку историографију и етномузикологију. Личности критичара – дописника из Загреба и Љубљане, читалац ће препознати из *Звука* (Павао Марковац, Ерих Самлаић; Драготин Цветко). У *Музичком гласнику* после 1938. приметно је и присуство марксизма. Међу сарадницима сада се укрштају стара и нова имена: Коста П. Манојловић, Антун Добронић, Лујо Давичо, Мери Жежељ, Милка Ђаја, Предраг Милошевић, Петар Коњовић, Јован Бандур, Јосип Славенски, Миховил Томандал, Јуриј Арбатски и др.

Као што је познато, у другој половини XX века литература о музици, па тако и музичка периодика, нису биле истраживачка преокупација српске музикологије. Разуме се, *Музички гласник* није заборављен у југословенским лексикографским приручницима, али се о њему нису писале научне студије.² У последњој деценији прошлог столећа Роксанда Пејовић је објавила двотомну историју српске музикографије до Другог светског рата; у другом тому, који обрађује међуратни период, делимично је разматрана грађа *Музичког гласника*, али не као оделита тема и целина, већ кроз праћење рада појединих музикографа (Пејовић 1999).

2 Видети: Đurić-Klajn MCMLXXIV²; Pejović 1984a.

Музички гласник се систематски чита и анализира у последњих десетак година, у студијама писца ових редова. До сада је пажња била посвећена неколиким аспектима *Гласникове* музикографије: рецепцији западноевропске и авангардне музике, односу према тзв. националном стилу, почецима музичке историографије на страницама ове ревије, упливу марксизма, а онда и критичарском раду Косте П. Манојловића (Васић 2011, 2012б, 2012в, 2013а, 2013б, 2014; Vasić 2017а, 2017б). Богата грађа овог часописа завређује даља испитивања.

Павле Стефановић заузима особено место у историји српске музикографије. Филозоф а не музичар по образовању, он се прикључује оном крилу националне музичке критике и есејистике у којем налазимо истакнуте српске књижевнике и интелектуалце који су добро и одлично познавали музичку уметност и њену историју и објављивали текстове о музици. Сетимо се само Богдана Поповића, Исидоре Секулић, Станислава Винавера и Виктора Новака.³ Па ипак, Стефановић се издваја. Он је, међу музичким писцима којима музика није била основна струка, и уз Винавера, остварио најобимнији опус.⁴ Његов „глас“ се разликује и препознатљивим стилем: елоквенција, асоцијативност, пластичност и сугестивност израза, чине га блиским Станиславу Винаверу, а удаљавају га од српских музичких критичара, музичара по образовању, чије је писање, уопште узевши, било стилски мање разуђено.

Павле Стефановић је као музички писац и критичар поделио судбину осталих српских музикографа; историја музикографије је касно постала равноправна истраживачка област српске музикологије – то се догодило тек од последње деценије ХХ века, с појавом низа књига и радова Роксанде Пејовић и Слободана Турлакова.⁵ Ипак, треба имати у виду да је Стефановић живео до 1985. године, па као активан аутор и није могао бити тема музичке историографије. Међутим, његова вредност је уочена од савременика и његов обимни есеј *Пушеви ка йоимању музике* нашао се на челном месту антологије српске музичке есејистике из 1966. године.⁶

Проучавање текстова Павла Стефановића отворила је музиколог Александра Кесеровић. Из године 1993. потиче њена (необјављена) магистарска теза посвећена анализи Стефановићевих естетичких погледа (Keserović 1993). Општи, синтетски поглед на Стефановићеву музикографску оставштину дала је Роксанда Пејовић у поменутој историји наше литературе о музици (Пејовић 1999: 308–321). Према том тексту иста ауторка је саставила поглавље о Стефановићевом међуратном списатељском раду у својој монографији о Стефановићу и Драгутину

3 Видети Васић 2004: 169–170; Пено 2011.

4 Библиографија Стефановићевих написа објављена је у: Јанковић-Бегуш 2017: 243–291.

5 Видети Васић 2006.

6 Видети Ђирилов – Ђурић-Клајн – Трифуновић 1966: 203–231.

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
 АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
 У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

Гостушком (Пејовић 2012: 11–25). Најзад, Павлу Стефановићу је био посвећен интердисциплинарни научни скуп, одржан 2016. у Удружењу композитора Србије. Идуће године Музиколошко друштво Србије и Факултет музичке уметности у Београду објавили су обиман тематски зборник научних радова *О укусима се расиравља: Павле Стефановић (1901–1985)* (Маринковић и Јанковић-Бегуш 2017). Та књига садржи и прилоге посвећене појединим сегментима Стефановићеве музикографије.

Павле Стефановић се први пут јавио у *Музичком гласнику* јуна 1938. године; последње његово појављивање догодило се у двоброју за јануар и фебруар 1940. године. Укупно је објавио осамнаест чланака. Само од тих његових текстова могла би се сачинити књига од стотину страница.

Павле Стефановић је био један од *Гласникових* музичких критичара – „дописник” из Београда. Он је пратио престоничке музичке догађаје – у Београдској опери и Балету, Београдској филхармонији, наступања бројних домаћих уметника и иностраних гостију. Кроз његове критике пролазе: Франкфуртска опера, Стеван Христић као композитор, Певачко друштво „Бинички” из Лесковца, Магда Таљаферо (Magda Tagliaferro), Златко Балоковић, Ловро Матачић (кога је нарочито ценио), Натан Милштајн (Nathan Milstein), Марија и Олга Михаиловић, Жак Тибо (Jacques Thibaud), Божидар Кунц, Енрико Мајнарди (Enrico Mainardi), Бронислав Хуберман (Bronislaw Huberman), Александар Боровски (Александр Боровский), Гордана Милојевић, Александар Унински (Александр Юнинский), Игнац Фридман (Ignaz Friedman), Нада Бранковић, Никита Магалов и многи други уметници. Наше обраћање овим текстовима било је мотивисано жељом да се допре до темељних црта Павла Стефановића као музичког критичара.

Павле Стефановић је у *Музичком гласнику* у четири наврата иступио са својеврсним програмским текстовима, различитог усмерења. Из тих текстова, али и из самих критика разазнаје се доминанта његовог рада у *Гласнику*, а то је *ангажман* – колико музички, толико и ванмузички. Овде нас интересује тај аспект његовог рада у овом часопису.

Идеолошка уверења Павла Стефановића испољена су већ у периоду пре Другог светског рата: приањање уз лево оријентисану мисао и устајање против фашизма. Сходно тим погледима и ставовима, Павле Стефановић је држао – то закључујемо из самих текстова – да музички критичар не треба да се бави само естетском валоризацијом композиција или извођења; њему је било важно да се не изгуби из вида оно што је у случају одређеног музичког догађаја *ејнички* битно, па и битније, а то су могле бити политичке или идеолошке импликације. Уколико је повод био посебно проблематичан, Павле Стефановић није имао колебања – контекст је морао добити наглашену обраду, а естетски аспект је донекле прелазно у други план.

Године 1938. у Београду је гостовала Франкфуртска опера. Стефановић је

о том догађају известио *Музички гласник*. Он је, заправо, написао три чланка о том значајном гостовању (Стефановић 1938а, 1938б, 1938в). Други чланак је посвећен извођењу Моцартове (W. A. Mozart) опере *Фијарова женидба* и опере Рихарда Штрауса (Richard Strauss) *Кавалер с ружом*, а трећи Вагнеровој (Richard Wagner) опери *Валкира*. Али најважнији је први текст. Најдужи од ова три написа, први је својеврстан програмски текст у којем критичар разоткрива мотиве Министарства пропаганде Трећег рајха које је решило да пошаље Франкфуртску оперу у Краљевину Југославију. Павле Стефановић је признао сваку вредност немачким музичарима, од дубоког знања и перфекционизма у раду до беспрекорних уметничких домета. Није остао дужан таленту и посвећеном раду гостију из Франкфурта, али читалац јасно осећа његов хладни тон и озбиљно – не забринуто већ неумољиво држање човека који не скреће поглед од зла; слушајући и гледајући највише домете немачког духа, он у себи носи мисао на оно што читаоцима онда и помиње: расне законе и прогон Јевреја. Двапут се јавља иста мисао: у тој и таквој Немачкој је један Хиндемит (Paul Hindemith) заћутао, односно ћути (Стефановић 1938а: 120, 121).

Догађаји из септембра 1938. године – када Чехословачка буде препуштена својој судбини – изазваће код Павла Стефановића револт. Поводом наступања Вере Борске (Věra Borská), раније чланице опере у Брну, читамо:

Певачица је Чехиња. Певала је 21. септембра. Као чланица немачке опере, певала је на немачком језику. Морала је осећати што и многи у публици. Певач је и човек. Његова друштвена улога не престаје са вокалном делатношћу. Његова хумана осећајност још мање. Певала је једног страшног дана г-ђа Борска... Ни критичар није увек позван да држи перо у руци. Рука се завршава шаком, чија три прста држе перо и свих пет се стежу у песницу (Стефановић 1938а: 182).

Павле Стефановић не устаје само против фашизма и антисемитизма; његов ангажман показује да он веома добро зна, па то жели и да каже, колико је међуратној политичкој кризи, али и судбини тзв. малих народа и држава допринео империјализам и колонијализам појединих западних земаља.

Децембра 1938. Павле Стефановић се зауставио код једног предавања у Англо-америчко-југословенском клубу у Београду. Предавање је одржао Лавет Филдинг Едвардс (Lovett Fielding Edwards, 1901–1984) потоњи преводилац Андрићевог романа *На Дрини ћурџија* на енглески;⁷ превео је, такође, *Мемоаре* проте Матеје Ненадовића. У предратном издању српског превода Лоренсовог (David Herbert Lawrence) романа *Синови и љубавници*, он је написао предговор.⁸ Поред осталог, пре Другог светског рата објавио је, на енглеском језику, и две књиге о

7 Подробну и опсежну анализу тога превода видети у Ракић 1998. Иначе, тај превод је пратила мала политичка афера. Наиме, Андрић је оштро реаговао, у писменој форми, на извесне политичке рефлексије које је Едвардс изнео у предговору за свој превод; видети: Мартенс 2016.

8 Превод је објављен у две књиге за издавачку кућу Космос из Београда, 1939. године.

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

Југославији: *Светиовно ходочашће: њујорско путовање кроз Југославију* (1938) и *Пуџник у Југославији* (1939). Године 1972. њујоршка издавачка кућа „Sten and Day” објавила је, у његовом преводу, монографију археолога Драгослава Срејовића о Лепенском виру. Преводио је и с француског и италијанског језика.

Лавет Ф. Едвардс, који се, према Стефановићевим речима, бавио и музичком критиком, одржао је предавање о музичкој драми *Међулушко блајо* Светомира Настасијевића, на текст Момчила Настасијевића. Текст предавања није сачуван (ако је писаног текста и било), па се о његовом садржају и карактеру обавештавамо из приказа Павла Стефановића.

Критичар *Музичког гласника* се није дао завести комплиментима које је енглески критичар начинио Настасијевићевом делу. Он прелази преко њих (уочавајући проблематична поређења с Римским-Корсаковим /Н. А. Римский-Корсаков/, на штету руског композитора); он, наиме, проницљиво сагледава идеолошку подлогу Едвардсовог предавања, подлогу која се може означити као империјални дискурс. Према Стефановићевим речима, Лавет Едвардс воли егзотику и Балканцима препоручује да се држе култа народних веровања и примитивног мистицизма. Али, пита се Павле Стефановић, зашто то исто Едвардс не препоручује својим сународницима? И онда ређа „градивне елементе” енглеске историје и развоја. Помиње и енглеску колонијалну политику, пословну, трговачку упорност, организаторску жилавост и колонизаторску еластичност. Овде нам је потребан један дужи цитат из Стефановићеве пророрне анализе:

Као многобројни мисионари са Библијама у џепу, са империјалном грађанском сигурношћу у срцу, врве Истоком... културни пропагатори светског језика, проучаваоци пасивистичког капацитета малих и сиромашних, заосталих народа, саветујући овима да остану само своји, само специфични, само национални и то на начин који ће их оставити по страни од друштвеног процеса развића путем јачања рационалне културе, путем прихватања научне мисли и реалног познавања садашњости (Стефановић 1938е: 218).

После тога, Павле Стефановић води свој беспштедни „одговор” Лавету ка кулминацији, он му на крају с правом пребацује и добацује:

[Енглези] нама пак препоручују неговање духа и морала народних предања. По њему, дакле, ми да копамо и из њега фетише да градимо, мирни, добри и снисходљиви, оригинални и расно лични. Да копамо по мраку своје прошлости материјал сопственог духовног и моралног достојанства, за себе, за своју дубину, за своју балканску оригиналност а да оставимо другима да копају руде, да црпу сировине, да сисају из земље петролеј, да беру памук и граде текстилну индустрију... Хумор, оптимизам и рационалност су темељне црте велике Енглеске културе данас. Материјално постоље ове огромне империјалне заједнице ишчаурило је те вредности, створивши за њихов

развитаку услове. И Балкану треба хумора, оптимизма и рационалности, Ловет Едвардсе! (Стефановић 1938е: 218–219).⁹

Друштвена условљеност уметности тема је којој Павле Стефановић у *Музичком гласнику* није посветио теоријски оглед. Међутим, он се на више места осврће на тај однос. Не иступа с елаборацијом, већ с извесним подразаумевањем; тако и на следећем месту, где је реч о успесима совјетских музичара:

Може ли ико бити толико наиван или зловољан да после огромног успеха ученика Московског конзерваториума на Међународном конкурсy Исај у Брислу не назре тесну повезаност овог педагошког инструменталистичког метода са општим друштвеним условима развитка и неговања културе и уметности напосе у тој средини? (Стефановић 1938е: 219).

И онда Стефановић цитира Емила Буријана (Emil František Burian) који говори о уметности као огледалу свога времена, што је очито Стефановићу блиско схватање. Ипак, код Стефановића, у *Гласнику*, нема онога крутог детерминизма који се запажа у огледима Војислава Вучковића, нарочито када је реч о упливу друштвених чинилаца на унутрашњу структуру музичког уметничког дела.¹⁰

На многим местима пратимо Павла Стефановића као заступника идеје социјалне правде и историјске истине. Иако високо вреднује домете београдског извођења опере *Андре Шеније* Умберта Ђордана (Umberto Giordano), називајући ту представу уистину великом, он том делу не опрашта сиже који је, како каже, реакционаран и управо антиреволуционаран: „То нереволуционарно дело о револуцији, реакционарно и управо антиреволуционарно по садржају (у коме су све лепоте и врлине на примерцима класе која одлази, све порочности и грубијанства... из класе која долази)...” (Стефановић 1938д: 181). О представи Стефановић каже: „... све је било уметнички истинито у оној мери у којој је у животној аутентичности морало бити лажно” (Стефановић 1938д: 181). Ова критика можда на најбољи начин приказује савршену коегзистенцију социјално ангажованог критичара и суптилног естетe, у личности Павла Стефановића. Један другога нису угрожавали, али је сваки морао да се изрази снажно и независно.

Јача нијанса одговарајуће идеолошке усмерености и притајене тенденције запажа се у позитивној критици београдског концерта лесковачког певачког друштва „Бинички”. Стефановић каже: „Nema zaista ni jednog srpskog grada od nekoliko desetina hiljada stanovnika a da u njemu bar trideset građana ne preстоје sat ili dva nedeljno u kakvoj školi, u prostorijama kog udruženja, sa notnom hartijom u rukama, učeći po sluhu, napamet, tu i tu melodiju... ili bar niz tonova...” (Stefanović 1938b: 147). Међутим, Павле Стефановић не каже да ли бар тридесет грађана не

9 Стефановић име енглеског предавача бележи као Ловет. Ми смо се држали транскрипције коју сугерише Рrčić 20082: 123. Пpћић изричито каже: „Lavet – NE Lovet”.

10 Видети Васић 2003.

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
 АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
 У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

престоји у цркви, такође певајући, тј. појући. Сувишно је подсећати на велики и континуирани ангажман српских хорова (дакле грађана) при храмовима, све до 1945. године, па и после те године. Чврста уверења неретко укључују редуccionизам.

Павле Стефановић се није ангажовао само с обзиром на тзв. идејну страну уметности и њеног значења у друштву. Он се бавио и специфично музичким питањима. У тексту о проблемима Београдске опере и њеног репертоара, изашао је с конкретним делима које би Опера требало да изведе, од Глука (Christoph Willibald Gluck) и Вебера (Carl Maria von Weber) до Дебисија (Claude Debussy) и мајстора модерне музике (Stefanović 1938a). Трезвеност и реалистичност у расуђивању – не може се надокнадити све што је сурова историја спречила – види се и у тексту из 1939. године, под насловом *Za domaћu simfonijsku muziku* (Stefanović 1939b). Поента тог чланка јесте позив оркестрима да се без оклевања подухвате извођења композиција домаћих аутора: „Ona [tj. simfonijska tela, A. V.], sva od reda, moraju pohitati sa ispunjenjem svoje kulturne misije” (Stefanović 1939b: 75). Истовремено, Павле Стефановић не увећава, некритички, вредност домета наших композитора, па каже: „Najzad, kvalitet domaће simfonijske muzike. Jasno je kao dan da taj, ukupno posmatran, ne zadivljuje. Priznajmo otvoreno da je čak i vrlo osrednji, sa izuzetkom sasvim retkih i malobrojnih dela ove vrste” (Stefanović 1939b: 76). Биће бољи, сматра Стефановић, ако композитори буду мотивисани, односно прихватани од извођачких тела.

О одликама литерарног стила и поступка Павла Стефановића писала је пок. проф. Роксанда Пејовић. Та су питања у њеним два књигама апсолвирана и немамо шта да додамо њеним опсервацијама о критичару-писцу који бруси своје реченице и чија се култура и широко образовање прате из текста у текст.¹¹ Можемо само додати примере како пластику текста код Стефановића гради и његова духовитост, црта коју не запажамо у старијих музичких писаца попут Милоја Милојевића или Петра Коњовића. Примерице, у *Српском књижевном иласнику*, централном српском књижевном и уметничком часопису у првој половини XX века, то својство запазили смо код Густава Михела.¹² Има га и код Петра Крстића, у *Музичком иласнику*.¹³ Сувишно је помињати Станислава Винавера; његово целокупно стваралаштво обележено је освајајућим смислом за хумор.¹⁴

11 Пејовић 1999: 310–311; Пејовић 2012: 14–15. Објављена биобиблиографија Р. Пејовић (Пејовић 2007: 34) открива да је ова ауторка написала текст о Павлу Стефановићу у *Leksikonu jugoslavenske muzike* (Рејовић 1984b). И ту том чланку истакнуте су књижевне врлине Стефановићевих написа.

12 Видети Васић 2004: 186.

13 Библиографија Крстићевих чланака у „Музичком гласнику” презентирана је у Васић 2012а: 231–247.

14 Целокупне Винаверове музичке критике и есеје о музици приредио је књижевни историчар Гојко Тешић (Винавер 2015). То капитално издање изашло је у оквиру Винаверових сабраних дела у осамнаест књига које је у целини приредио и уредио Гојко Тешић.

Павле Стефановић воли хиперболу и парадокс: „Диригент... Ловро Матачић ставио је на програм Јенкову увертуру *Косово* и Лисинскову увертуру за његову другу и бољу оперу *Порин*. То су дела од неке вредности, од историске нарочито. Из њих се види да ми нисмо никли из коприва...” (Стефановић 1938е: 216). Онда видимо да наш писац има склоности и за иронију: „Сискинд је свирао и Новака и Сука, који се упорно не приањају нашег срца” (Стефановић 1938е: 220). Јарке слике Павла Стефановића задржавају читаочево пажњу и изазивају осмех:

Реквизиторски посао управо је декласиран, у нас. Парије театра, носачи миндерлука, копаља и рипида, ипак срећом не бивају више шибани, ни мамузани. Колективни одгој чинилаца оперске заједнице активирао би међутим и у њима свест о значају и смислу њихове функције. Тада ни оно чујно, неилузионистичко клопарање иза завесе за време красне увертуре иза пролога не би било нужно зло... (Стефановић 1938д: 186).

Лектира написа Павла Стефановића у *Музичком гласнику* открива критичара јасних и чврстих ставова и вредновања, писца утанчаног стила, интелектуалца-хедонисту који ужива у уметничким креацијама, али који будно прати друштвене токове, реагује на њих и не дозвољава да га уметност од њих одвоји. Код Павла Стефановића нема ларпурлартизма, нема одвраћености од живота. Трезвен и у заносу, социјално ангажовани естетa, Павле Стефановић није пошао, није могао поћи путем Жана Дезесента (Jean des Esseintes), јунака Уисмансовог (Joris-Karl Huysmans) романа *Насујрој*.¹⁵

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Васић, Александар (2003) „Војислав Вучковић у *Српском књижевном гласнику*.” У: Станиша Тутњевић, Марко Недић (ур.) *Сто година Српској књижевној гласници. Аксиолошки аспекти традиције у српској књижевној периодици*. Зборник радова. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за књижевност и уметност, 213–224. / Vasić, Aleksandar (2003) „Vojislav Vučković u Srpskom književnom glasniku.” У: Staniša Tutnjević, Marko Nedić (ur.) *Sto godina Srpskog književnog glasnika. Axiološki aspekt tradicije u srpskoj književnoj periodici*. Zbornik radova. Novi Sad – Beograd: Matica srpska – Institut za književnost i umetnost, 213–224. [“Vojislav Vučković in the Serbian Literary Gazette.” One Hundred Years of the Serbian Literary Gazette. The Axiological Aspect of Tradition in Serbian Literary Periodicals.]
- Васић, Александар (2004) „Музички критичар Густав Михел.” *Музикологија / Musicology* 4: 167–195. / Vasić, Aleksandar (2004) „Музички критичар Gustav Mihel.” *Muzikologija* 4: 167–195. [Music Critic Gustav Michel]
- Васић, Александар (2006) „Српска музичка критика и есејистика XIX и прве половине XX века као

¹⁵ Видети: Уисманс 1966.

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

- предмет музиколошких истраживања.” *Музиколоџија / Musicology* 6: 317–342. / Vasić, Aleksandar (2006) „Srpska muzička kritika i esejistika XIX i prve polovine XX veka kao predmet muzikoloških istraživanja.” *Muzikologija* 6: 317–342. [Serbian Music Criticism and Essay Writing of the 19th and the First Half of the 20th century as the Subject of Musicological Research]
- Васић, Александар (2011) „Рецепција авангардне музике у међуратном Београду: пример часописа *Музика и Гласник Музичког друштва Станковић / Музички гласник*”, *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* 44: 133–151. / Vasić, Aleksandar (2011) „Recepcija avangardne muzike u međuratnom Beogradu: primer časopisa *Muzika i Glasnik Muzičkog društva Stanković / Muzički glasnik*”, *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku* 44: 133–151. [Reception of Avant-garde Music in the Interwar Belgrade: An Example of the Journals *Muzika* and *Heralds of the Music Society Stanković / Music Herald*]
- Васић, Александар (2012a) *Српска музикоџрафија међуратној доба у огледалу корџуса музичке џериодике*. Необјављена докторска дисертација. Академија уметности Универзитета у Новом Саду. Библиотека Матице српске у Новом Саду; sign D 5720. / Vasić, Aleksandar (2012a) *Srpska muzikografija međuratnog doba u ogledalu korpusa muzičke periodike*. Neobjavljena doktorska disertacija. Akademija umetnosti Univerziteta u Novom Sadu. Biblioteka Matice srpske u Novom Sadu; sign D 5720. [Serbian Musicography of the Interwar Period as Reflected in Music Periodicals. Unpublished doctoral dissertation]
- Васић, Александар (2012b) „Почеци српске музичке историографије између два светска рата.” *Музиколоџија / Musicology* 12: 143–164. / Vasić, Aleksandar (2012b) „Počeci srpske muzičke istoriografije između dva svetska rata.” *Muzikologija* 12: 143–164. [The Beginnings of Serbian Music Historiography Between Two World Wars]
- Васић, Александар (2012v) „Српска музичка периодика међуратног доба и питање националног стила.” *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* 47: 66–77. / Vasić, Aleksandar (2012v) „Srpska muzička periodika međuratnog doba i pitanje nacionalnog stila.” *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku* 47: 66–77. [Serbian Music Periodicals of the Interwar Period and the Question of National Style]
- Васић, Александар (2013a) „Инострана музика у међуратном Београду: рецепција у *Гласнику Музичког друштва Станковић / Музичком гласнику* 1928–1941.” *Зборник Мајице српске за сценске уметности и музику* 49: 63–75. / Vasić, Aleksandar (2013a) „Inostrana muzika u međuratnom Beogradu: recepcija u *Glasniku Muzičkog društva Stanković / Muzičkom glasniku* 1928–1941.” *Zbornik Matice srpske za scenske umetnosti i muziku* 49: 63–75. [Foreign Music in Interwar Belgrade: Reception in the *Gazette of the Stanković Music Society / The Music Gazette* 1928–1941.]
- Васић, Александар (2013b) „Марксизам и друштвенополитички ангажман у српској музичкој периодичи између два светска рата.” *Филозофија и друштво* 3: 212–235. / Vasić, Aleksandar (2013b) „Marksizam i društvenopolitički angažman u srpskoj muzičkoj periodici između dva svetska rata.” *Filozofija i društvo* 3: 212–235. [Marxism and Sociopolitical Engagement in Serbian Music periodicals Between Two World Wars]
- Васић, Александар (2014) „Два погледа на југословенство у српској музичкој периодичи међуратног доба.” *Музиколоџија / Musicology* 17: 155–166. / Vasić, Aleksandar (2014) „Dva pogleda na jugoslovenstvo u srpskoj muzičkoj periodici međuratnog doba.” *Muzikologija* 17: 155–166. [Two Views on Yugoslavism in Serbian Music Periodicals]
- Vasić, Aleksandar (2017a) „Foreign Music in Belgrade between the World Wars: Reception in the Herald of Music Society *Stanković / Music Herald* 1928–1941.” *Synaxa* 1: 77–89.

- Vasić, Aleksandar (2017b) „The Writings of Kosta Manojlović in the Magazines *Muzika* [Music] (1928–1929) and *Glasnik Muzičkog društva Stanković / Muzički glasnik* [Gazette of the Stanković Music Society / Musical Gazette] (1928–1941)”. In: Vesna Peno, Ivana Vesić, Aleksandar Vasić (eds.) *Kosta P. Manojlović (1890–1949) and the Idea of Slavic and Balkan Cultural Unification*. Belgrade: Institute of Musicology SASA, 199–209.
- Винавер, Станислав (2015) *Музички краснойис. Есеји и критике о музици*. Прир. Гојко Тешић. Београд: „Службени гласник” / Vinaver, Stanislav (2015) *Mužički krasnopis. Eseji i kritike o muzici*. Прир. Гојко Тешић. Београд: „Службени гласник”. [Music Caligraphy. Essays and reviews on music]
- Ђурић-Клајн, Стана (MCMLXXIV²) „Музички гласник”. U: Krešimir Kovačević (ur.) *Mužička enciklopedija*, t. 2. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 651. [Musical Herald]
- Keserović, Aleksandra N. (1993) *Izvori estetičkog gledišta Pavla Stefanovića i njegova metodologija analize muzičkog dela*. Magistarska teza. Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu. [Sources of Pavle Stefanović’s Aesthetic Viewpoints and His Methodology for Analysing Music. Mphil thesis.]
- Маринковић, Соња и Јанковић-Бегуш, Јелена (ур.) (2017) *О укусима се расправља. Павле Стефановић (1901–1985)*. Тематски зборник. Београд: Музиколошко друштво Србије – Факултет музичке уметности Универзитета уметности у Београду. / Marinković, Sonja i Janković-Beguš, Jelena (ur.) (2017) *O ukusima se raspravlja. Pavle Stefanović (1901–1985)*. Tematski zbornik. Beograd: Muzikološko društvo Srbije – Fakultet muzičke umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu. [In Matters of Taste, There Should Be Disputes. Pavle Stefanović (1901–1985).]
- Мартенс, Михаел (август 2016) „Недипломатски Андрић: о историји необичног писма Иве Андрића свом британском издавачу”, с немачког превео Јан Красни, *Свеске Задужбине Иве Андрића* 33: 213–227. / Martens, Mihael (avgust 2016) „Nediplomatski Andrić: o istoriji neobičnog pisma Ive Andrića svom britanskom izdavaču”, s nemačkog preveo Jan Krasni, *Sveske Zadužbine Ive Andrića* 33: 213–227. [Undiplomatic Andrić: On the History of Ivo Andrić’s Unusual Letter to his British Publisher]
- Pejović, Roksanda (1984a) „Музички гласник”. U: Krešimir Kovačević (ur.) *Leksikon jugoslavenske muzike*, t. II. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 42–43. Непотписано; атрибуција према: Пејовић 2007: 37. [Musical Herald]
- Pejović, Roksanda (1984b) „Stefanović, Pavle.” U: Krešimir Kovačević (ur.) *Leksikon jugoslavenske muzike*, t. II. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 375. Непотписано; атрибуција према: Пејовић 2007: 34.
- Пејовић, Роксанда (1999) *Музичка критика и есејистика у Београду (1919–1941)*. Београд: Факултет музичке уметности. / Pejović, Roksanda (1999) *Mužička kritika i esejistika u Beogradu (1919–1941)*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti. [Music Criticism and Essay Writing in Belgrade (1919–1941)]
- Пејовић, Роксанда (2007) *Биографија и библиографија*. Београд: Факултет музичке уметности. / Pejović, Roksanda (2007) *Biografija i bibliografija*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti. [Biography and Bibliography]
- Пејовић, Роксанда (2012) *Комплексно посматрање музике: критичари, есејисти и естетичари. Павле Стефановић и Драгутин Гостушки*. Београд: Факултет музичке уметности. / Pejović, Roksanda (2012) *Kompleksno posmatranje muzike: kritičari, esejisti i estetičari. Pavle Stefanović i Dragutin Gostuški*. Beograd: Fakultet muzičke umetnosti. [Complex Observation of Music: Critics, Essayists, and Aestheticians. Pavle Stefanović and Dragutin Gostuški.]

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

- Пено, Весна (2011) „Теоријско-естетичка начела Богдана Поповића у његовим написима о музици”, *Зборник Матиче српске за књижевности и језик* 59/1: 45–58. / Peno, Vesna (2011) „Теоријско-естетичка начела Богдана Поповића у његовим написима о музици”, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 59/1: 45–58. [Theoretical and aesthetic principles of Bogdan Popović in his writings on music]
- Прчић, Твртко (2008²) *Novi transkripcioni rečnik engleskih ličnih imena*. Novi Sad: „Zmaj”. [New Transcription Dictionary of English Personal Names]
- Ракић, Богдан (1998) „Енглески превод *На Дрини ћуприје*”, *Свеске Задужбине Иве Андрића* 14: 243–270. / Rakić, Bogdan (1998) „Engleski prevod *Na Drini ćuprije*”, *Sveske Zadužbine Ive Andrića* 14: 243–270. [English Translation of *The Bridge over the Drina*]
- Стефановић, Павле (јун 1938а) „Гостовање Франкфуртске опере у Београду”, *Музички гласник* 6: 119–121. / Stefanović, Pavle (jun 1938a) „Gostovanje Frankfurtske opere u Beogradu”, *Muzički glasnik* 6: 119–121. [Guest Performance of Frankfurt Opera in Belgrade]
- Стефановић, Павле (јун 1938б) „*Фиџарова женидба* и *Кавалер с ружом* у тумачењу франкфуртске опере”, *Музички гласник* 6: 121–122. Потписано: П. Ст. / Stefanović, Pavle (jun 1938b) „*Figarova ženidba i Kavaljer s ružom* u tumačenju frankfurtske opere”, *Muzički glasnik* 6: 121–122. Potpisano: P. St. [*The Marriage of Figaro* and *Der Rosenkavalier* Interpreted by Frankfurt Opera]
- Стефановић, Павле (јун 1938в) „*Валкира* франкфуртске опере”, *Музички гласник* 6: 122. Потписано: П. Ст. / Stefanović, Pavle (jun 1938v) „*Valkira* frankfurtske opere”, *Muzički glasnik* 6: 122. Potpisano: P. St. [*Die Walküre* Performed by Frankfurt Opera]
- Стефановић, Павле (јун 1938г) „Вече композиција г. Стевана Христића”, *Музички гласник* 6: 122–123. Потписано: П. Ст. / Stefanović, Pavle (jun 1938g) „Veče kompozicija g. Stevana Hristića”, *Muzički glasnik* 6: 122–123. Potpisano: P. St. [An Evening of Stevan Hristić's Compositions]
- Stefanović, Pavle (septembar 1938a) „Provokacije za našu opersku ustanovu”, *Музички гласник* 7: 141–147. [Provocations for Our Opera Institution]
- Stefanović, P[avle]. (septembar 1938b) „Postignuća Leskovca u horskom pevanju”, *Музички гласник* 7: 147–148. [The Achievements of Leskovac in Choral Singing]
- Стефановић, Павле (октобар – новембар 1938а) „Сезонски залет Опере Опере”, *Музички гласник* 8–9: 179–186. / Stefanović, Pavle (oktobar – novembar 1938d) „Sezonski zalet Opere Opere”, *Muzički glasnik* 8–9: 179–186. [A Seasonal Breakthrough of Opera]
- Стефановић, Павле (октобар – новембар 1938ђ) „Музика у концертној дворани. Клавирски концерт Естер Џонсон. Први музички час Коларчевог универзитета. Клавирски концерт Магде Талиаферо. Виолински концерт Златка Балоковића. Југословенска музика на првом јавном часу музичке школе *Станковић*”, *Музички гласник* 8–9: 186–189. / Stefanović, Pavle (oktobar – novembar 1938đ) „Muzika u koncertnoj dvorani. Klavirski koncert Ester Džonson. Prvi muzički čas Kolarčevog univerziteta. Klavirski koncert Magde Taliafero. Violinski koncert Zlatka Balokovića. Jugoslovenska muzika na prvom javnom času muzičke škole *Stanković*”, *Muzički glasnik* 8–9: 186–189. [Music in the Concert Hall. Piano Concerto by Esther Johnson. Kolarac University's First Music Lecture. Piano Recital by Magda Taliafero. Zlatko Baloković's Violin Concerto. Yugoslav Music at the First Public Class of the Stanković Music School]
- Стефановић, Павле (децембар 1938е) „Музички живот у Београду. А. Опера. 1. Премијера *Чейшири трубијана*. 2. Јозеф Крипс, диригент *Холанђанина луталице*. 3. Италијанска група уметника у Београду. 4. *Фиџарова женидба* у музичкој студији Јозефа Крипса. Б. Оркестарски

концерти. 1. Први симфонијски концерт Београдске филхармоније. 2. Други концерт Београдске филхармоније. 3. Моцарт на трећем часу Коларчевог универзитета. 4. Свечани популарни концерт Београдске филхармоније (трећи). В. Камерни и соло-концерти. 1. Фрагменти из *Међулушкој блаја* и енглески погледи. 2. Виолински концерт Натана Миштајна. 3. Сестре Михајловић. 4. Колегиум Музикум (први јавни час). 5. Јавни час Удружења пријатеља Словенске музике. 6. Вокални деби Инке Ђукић”, *Музички гласник* 10: 209–221. / Stefanović, Pavle (decembar 1938e) „Музички живот у Београду. А. Опера. 1. Премијера *Četiri grubijana*. 2. Jozef Krips, dirigent *Holandanina litalice*. 3. Italijanska grupa umetnika u Beogradu. 4. *Figarova ženidba* u muzičkoj studiji Jozefa Kripsa. В. Оркестарски концерти. 1. Први симфонијски концерт Београдске филхармоније. 2. Други концерт Београдске филхармоније. 3. Моцарт на трећем часу Коларчевог универзитета. 4. Свечани популарни концерт Београдске филхармоније (трећи). V. Камерни и соло-концерти. 1. Фрагменти из *Међулушког блага* и енглески погледи. 2. Виолински концерт Натана Миштајна. 3. Сестре Михајловић. 4. Колегиум Музикум (први јавни час). 5. Јавни час Удружења пријатеља Словенске музике. 6. Вокални деби Инке Ђукић”, *Музички гласник* 10: 209–221. [Musical Life in Belgrade. А. Опера. 1. Premiere of Four Brutes. 2. Joseph Crips, conductor of the Flying Dutchman. 3. Italian Group of Artists in Belgrade. 4. The Marriage of Figaro in the Music Studio of Joseph Crips. В. Orchestra Concerts. 1. The First Belgrade Philharmonic Symphony Concerto. 2. The Second Concert of Belgrade Philharmonic Orchestra. 3. Mozart in the Third Class of Kolarac University. 4. Belgrade Philharmonic Orchestra’s Popular Concerto (Third). V. Chamber and Solo Concerts. 1. Fragments of The Treasure of Medjug and English Views. 2. Nathan Milstein’s Violin Concerto. 3. The Mihajlović sisters. 4. Collegium Musicum (first public class). 5. Public Class of the Association of Friends of Slavic Music. 6. Inka Djukić’s vocal debut]

Стефановић, Павле (јануар 1939а) „Музички живот Београда. А.) Музика за оркестар. 1. Трећи концерт Београдске филхармоније. 2. Четврти концерт Београдске филхармоније. 3. Симфонијски концерт Радио-оркестра (други). 4. Свечани час Collegium musicum-а. Б.) Инструменталистички соло-концерти. 1. Виолински концерт Жака Тибоа. 2. Клавирски концерт Жака Тибоа. В.) Камерно-музичке приредбе. 1. Јаначеково вече (Други час Коларчевог универзитета). 3. Гудачки квартет Њемечек-Слатин (Четврти час Коларчевог универзитета). Г.) Хорска музика. 1. Концерт Српско-јеврејског певачког друштва. 2. Концерт Женског музичког друштва из Новог Сада. (Пети час Коларчевог универзитета)”, *Музички гласник* 1: 10–21. / Stefanović, Pavle (januar 1939a) „Музички живот Београда. А.) Музика за оркестар. 1. Трећи концерт Београдске филхармоније. 2. Четврти концерт Београдске филхармоније. 3. Симфонијски концерт Радио-оркестра (други). 4. Свечани час Collegium musicum-а. Б.) Инструменталистички соло-концерти. 1. Виолински концерт Жака Тибоа. 2. Клавирски концерт Жака Тибоа. В.) Камерно-музичке приредбе. 1. Јаначеково вече (Други час Коларчевог универзитета). 3. Гудачки квартет Њемечек-Слатин (Четврти час Коларчевог универзитета). Г.) Хорска музика. 1. Концерт Српско-јеврејског певачког друштва. 2. Концерт Женског музичког друштва из Новог Сада. (Пети час Коларчевог универзитета)”, *Музички гласник* 1: 10–21. [Musical Life in Belgrade. А.) Music for Orchestra. 1. Third Concert of the Belgrade Philharmonic Orchestra. 2. Fourth Concert of Belgrade Philharmonic Orchestra. 3. Radio Orchestra Symphony Concert (Second). 4. Collegium musicum Festive Hour. Б.) Instrumentalists’ Solo Concerts. 1. Jacques Thibaud’s Violin Concerto. 2. Jacques Thibaud’s Piano Concerto. V.) Chamber Music Performances. 1st Janaček Evening (Second Time of Kolarac University). 3. German-Slatin String Quartet (Fourth Hour of Kolarac University). Г.) Choir Music. 1. Concert of the Serbian-Jewish Singing Society. 2. Concert of the Novi Sad Women’s Music Society. (Fifth Hour of Kolarac University)]

Stefanović, Pavle (фeбpyap 1939a) „Музички живот у Београду. А.) Симфонијски концерти. 1. Трећи концерт Радио-оркестра. 2. Први концерт оркестра Краљеве гарде. 3. Пети концерт Филхармоније. Б.)

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

Koncerti instrumentalista. 1. Enrico Mainardi (violončelo). 2. Bronislav Huberman (violina). 3. Bernar Mišlen (violončelo). 4. Aleksandar Borovski (klavir). C.) Kamerna muzika. 1. Drezdenski gudački kvartet. 2. Treći čas Collegium Musicum-a. 3. Četvrti čas Collegium Musicum-a. 4. Šesti čas Kolarčevog univerziteta”, *Музички гласник* 2: 36–42. [Musical Life in Belgrade. A.) Symphony Concerts. 1. Third Radio Orchestra Concert. 2. The First Concert of the Royal Guard Orchestra. 3. Fifth Philharmonic Concert. B.) Instrumentalists’ Concerts. 1. Enrico Mainardi (cello). 2. Bronislav Huberman (violin). 3. Bernard Michel (cello). 4. Alexander Borovsky (piano). C.) Chamber Music. 1. Dresden String Quartet. 2. Third Hour of Collegium Musicum. 3. Fourth Hour of Collegium Musicum. 4. Sixth Hour of Kolarac University]

Stefanović, Pavle (март – април 1939b) „Za domaću simfonijsku muziku”, *Музички гласник* 3–4: 74–77. [For Domestic Symphonic Music]

Стефановић, Павле (март – април 1939б) „Музички живот у Београду. Други концерт оркестра Краљеве гарде. Шести концерт Филхармоније. Клавијски концерт Љубице Марџинец. Нада Бранковић на излазу из чаробних вртова ’вудеркиндства’. Николај Орлов, песник клавијрске романтике. Седми музички час Коларчевог универзитета. Вокални квартет Кедров. Јубиларни концерт Музичке школе у Београду. Пети час Collegium musicum-a”, *Музички гласник* 3–4: 77–83. / Stefanović, Pavle (mart – april 1939b) „Музички живот у Београду. Други koncert оркестра Краљеве гарде. Šesti koncert Filharmonije. Klavirski koncert Ljubice Maržinec. Nada Branković на излазу из чаробних вртова ’вудеркиндства’. Nikolaj Orlov, pesnik klavirske romantike. Sedmi muzički čas Kolarčevog univerziteta. Vokalni kvartet Kedrov. Jubilarni koncert Muzičke škole u Beogradu. Peti čas Collegium musicum-a”, *Музички гласник* 3–4: 77–83. [Musical Life in Belgrade. Second concert of the Royal Guard Orchestra. Sixth Concert of the Philharmonic. Piano Recital by Ljubica Maržinec. Nada Branković on the Way Out of the Magical Gardens of ’Wunderkind’. Nikolai Orlov, the Poet of Piano Romance. Seventh Music Lesson of Kolarac University. Kedrov Vocal Quartet. Jubilee Concert of the Belgrade School of Music. Fifth Time of Collegium Musicum]

Стефановић, Павле (јуни 1939в) „Музички живот у Београду: Виолински концерт Цина Франческатиа. Други јубиларни концерт Музичке школе у Београду. Два концерта симфонијског оркестра и хора Туринске Радио-станице. Седми концерт Београдске филхармоније. Виолински концерт Рихарда Однопосова. Концерт хора бугарских богослова. Клавијристички реситал Гордане Милојевић. Духовни концерт Првог београдског певачког друштва. Клавијски концерт Александра Унинског. Концертна смотра средњошколских хорова”, *Музички гласник* 6: 127–132. / Stefanović, Pavle (juni 1939v) „Музички живот у Београду: Violinski koncert Cina Frančeskatiа. Други jubilarni koncert Muzičke škole u Beogradu. Dva koncerta simfonijskog оркестра i hora Turinske Radio-stанице. Sedmi koncert Beogradske filharmonije. Violinski koncert Riharda Odnoposova. Koncert hora bugarskih bogoslova. Klaviristički resital Gordane Milojević. Duhovni koncert Prvog beogradskog pevačkog društva. Klavirski koncert Aleksandra Uninskog. Koncertna smotra srednjoškolskih horova”, *Музички гласник* 6: 127–132. [Musical Life in Belgrade: Violin Concert by Cino Francescati. Second Anniversary Concert of the Belgrade School of Music. Two Concerts by the Symphony Orchestra and the Choir of the Turin Radio Station. Seventh Concert of the Belgrade Philharmonic Orchestra. Richard Odnoposov’s Violin Concerto. Concert of a Choir of Bulgarian Theologians. Piano Recital by Gordana Milojević. Spiritual Concerto of the First Belgrade Singing Society. Piano Concerto by Alexander Uninsky. High School Choir Concert]

Стефановић, Павле (септембар – октобар 1939г) „Музички живот у Београду. Једна оперска премијера-реприза. Три балетске премијере”, *Музички гласник* 7–8: 146–152. / Stefanović, Pavle (septembar – oktobar 1939g) „Музички живот у Београду. Jedna operска premijera-repriza. Tri

baletske premijere”, *Muzički glasnik* 7–8: 146–152. [Musical Life in Belgrade. An Opera Premiere-Repeat. Three Ballet Premieres.]

Стефановић, Павле (новембар 1939а) „Музички живот у Београду. Опера. Оперска обнова Моцартовог *Дон Жуана*. Премијера Зајчевог *Николе Шубића Зринског*”, *Музички гласник* 9: 172–179. / Stefanović, Pavle (novembar 1939d) „Музички живот у Београду. Опера. Оперска обнова Моцартовог *Don Žuana*. Премијера Зајчевог *Nikole Šubića Zrinskog*”, *Muzički glasnik* 9: 172–179. [Musical Life in Belgrade. Opera. Operatic Renewal of Mozart’s *Don Giovanni*. Premiere of Zajc’s *Nikola Šubić Zrinski*]

Стефановић, Павле (децембар 1939ђ) „Музички живот у Београду. I концерт Филхармоније. I концерт Удружења пријатеља словенске музике. I популарни концерт Филхармоније. Клавирско вече Игнаца Фридмана”, *Музички гласник* 10: 199–202. / Stefanović, Pavle (decembar 1939đ) „Музички живот у Београду. I koncert Filharmonije. I koncert Udruženja prijatelja slovenske muzike. I popularni koncert Filharmonije. Klavirsko veče Ignaca Fridmana”, *Muzički glasnik* 10: 199–202. [Musical Life in Belgrade. First Concert of the Philharmonic. First Concert of the Society of Friends of Slavic Music. First Popular Concert of the Philharmonic]

Стефановић, Павле (јануар – фебруар 1940) „Београдска музичка хроника. Концерт Енрика Маинардија. Гостовање Берлинског камерног оркестра. Други концерт Друштва пријатеља словенске музике. Други концерт Београдске филхармоније. Симфонијски концерт Радио-оркестра. Први музички час Коларчевог универзитета. Свечани концерт Београдске филхармоније и љубљанске Глазбене матице. Концерт хора Глазбене Матице. Вокални концерт камерне певачице Јелке Стаматовић-Николић. Јозеф Сигети. Клавирски концерт Наде Бранковић. Први час Collegium Musicum-а. Трећи концерт Београдске филхармоније. Трећи концерт Друштва пријатеља словенске музике. Клавирски концерт Никите Магалова. Вокални деби Цоце Радовановић. Други јавни час Collegium Musicum-а. Концерт хора *Сјанковић*. Вокални концерт Лике Калмић-Алфандари. Клавирски концерт Пине Питини. Четврти концерт Београдске филхармоније”, *Музички гласник* 1–2: 17–28. / Stefanović, Pavle (januar – februar 1940) „Beogradska muzička hronika. Koncert Enrika Mainardija. Gostovanje Berlinskog kamernog orkestra. Drugi koncert Društva prijatelja slovenske muzike. Drugi koncert Beogradske filharmonije. Simfonijski koncert Radio-orkestra. Prvi muzički čas Kolarčevog univerziteta. Svečani koncert Beogradske filharmonije i ljubljanske Glazbene matice. Koncert hora Glazbene Matice. Vokalni koncert kamerne pevačice Jelke Stamatović-Nikolić. Jozef Szigeti. Klavirski koncert Nade Branković. Prvi čas Collegium Musicum-a. Treći koncert Beogradske filharmonije. Treći koncert Društva prijatelja slovenske muzike. Klavirski koncert Nikite Magalova. Vokalni debi Coce Radovanović. Drugi javni čas Collegium Musicum-a. Koncert hora Stanković. Vokalni koncert Like Kalmić-Alfandari. Klavirski koncert Pine Pitini. Četvrti koncert Beogradske filharmonije”, *Muzički glasnik* 1–2: 17–28. [Belgrade Music Chronicle. Enrico Mainardi’s Recital. Guest Appearance of the Berlin Chamber Orchestra. Second Concert of the Society of Friends of Slavic Music. Second Concert of Belgrade Philharmonic Orchestra. Radio Orchestra Symphony Concert. Kolarac University’s First Music Lecture. Ceremonial Concert of the Belgrade Philharmonic Orchestra and the Ljubljana Glasbena Matica. Choir Concert of Glasbena Matica. Vocal Recital by Chamber Singer Jelka Stamatović-Nikolić. Josef Szigeti. Piano Recital by Nada Branković. First Hour of Collegium Musicum. Third Concert of Belgrade Philharmonic Orchestra. Third Concert of the Society of Friends of Slavic Music. Piano Recital by Nikita Magalov. Vocal Debut of Coce Radovanović. Collegium Musicum’s Second Public Hour. Stanković Choir Concert. Lika Kalmić-Alfandari’s Vocal Recital. Pina Pitini’s Piano Recital. Fourth Concert of the Belgrade Philharmonic Orchestra]

АЛЕКСАНДАР ВАСИЋ
 АНГАЖМАН У МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ: НАПИСИ ПАВЛА СТЕФАНОВИЋА
 У МУЗИЧКОМ ГЛАСНИКУ (1938–1940)

- Турлаков, Слободан (2005) *Историја Опере и Балета Народног позоришта у Београду (до 1941)*, књ. I–II. Београд: аутор – Чigoја штампа, 2005. / Turlakov, Slobodan (2005) *Istorija Opere i Baleta Narodnog pozorišta u Beogradu (do 1941)*, knj. I–II. Beograd: autor – Čigoja štampa. [History of the Opera and Ballet of the National Theatre in Belgrade (Until 1941), Vols. 1 and 2]
- Уисманс, Жорис-Карл (1966) *Насупрот*. Роман. Превео са француског Живојин Живојновић. Београд: „Просвета”. / Uismans, Žoris-Karl (1966) *Nasuprot*. Roman. Preveo sa francuskog Živojin Živojnović. Beograd: „Prosveta”. [Opposite]
- Ђирилов, Јован, Ђурић-Клајн, Стана, Трифуновић, Лазар (прир.) (1966) *Есеји о уметности*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга. / Ćirilov, Jovan, Đurić-Klajn, Stana, Trifunović, Lazar (prir.) (1966) *Eseji o umetnosti*. Novi Sad – Beograd: Matica srpska – Srpska književna zadruga. [Essays on Art]

ALEKSANDAR VASIĆ

ENGAGEMENT IN MUSICAL CRITICISM:
 PAVLE STEFANOVIĆ'S TEXTS IN THE *MUSIC HERALD* (1938–1940)

(SUMMARY)

Pavle Stefanović (1901–1985) is one of the most prominent Serbian music critics and essayists. He created extensive musicographic work, largely scattered in periodicals. A philosopher by education, he had an excellent knowledge of music and its history. His style was marked by eloquence, associativity and plasticity of expression.

Between 1938 and 1940 he published eighteen music reviews in *The Music Herald*, the longest-running Belgrade music magazine in the interwar period (1928–1941, with interruption from 1934 to 1938). Stefanović wrote about concerts, opera and ballet performances in Belgrade, performances by local and eminent foreign artists. His reviews include Magda Tagliaferro, Nathan Milstein, Jacques Thibaud, Enrico Mainardi, Bronisław Huberman, Alexander Uninsky, Alexaner Borovsky, Ignaz Friedman, Nikita Magaloff and many other eminent musicians.

This study is devoted to the analysis of the Stefanović's procedure. Pavle Stefanović was an anti-fascist and leftist. He believed that the task of a music critic was not merely to analyze and evaluate musical works and musical interpretations. He argued that the critic should engage in important social issues that concerned music and music life. That is why he wrote articles on the occasion of German artists visiting Belgrade, about the persecution of musicians of Jewish descent and the cultural situation in the Third Reich.

On the other hand, Stefanović was an aesthetic hedonist who expressed a great sense of the beauty of musical works. That duality – a socially engaged intellectual and a subtle „enjoyer” of the art – remained undisturbed. In these articles he did not go into a deterministic interpretation of the structure of musical composition and the history of music. And he did not accept the larpurlartistic views.

KEYWORDS: Pavle Stefanović, *Music Herald* (1928–1941), Serbian twentieth-century music criticism, Serbian twentieth-century music periodicals, engagement in music criticism, anti-fascism